

ՄԵՆԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլիէս տարվանը 6 ռուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

(Խմբագրատանը գիտում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Менк“)

Խմբագրատանը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Կացի կիրակի և տոն օրերից)

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լէզոնով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խաբանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՂԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երբ ընկերութեան ժողովը.— Ներքին տե-
նութիւնն, Նախկին Մանկավարժ, Ներքին լուսինը
— Արտաքին տենութիւնն, Տոնելի Սնան-
գործարար մէջ.— Մշակիչ նախագիծերը.— Սպա-
ռարարութիւնները.— Բան աստիքական, խնդիրը:

ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎ

I

Արախի օր, մարտի 9-ին, կա-
յացաւ Երթորունութեան ժողովը
նոր հիմնված «Հայերէն գրքերի
հրատարակութեան թիֆլիսի ըն-
կերութեան» ընդհանուր ժողովի
նիստը:

Դերակայ էր մեր բաղարի ամե-
նախորդել ինտելիգենցիան, իսկ
մեծամասնութիւնը բաղկացած էր
մեր առևտրական դասից: Դախ
և առաջ պէտք էր ասենք որ ընդ-
հանուր ժողովի նախագահի ընտ-
րութիւնը շատ անաջող էր: Դա-

խագահը միմիայն կարգապահ չէ,
այլ նա մի և նոյն ժամանակ ընդ-
հանուր ժողովի առաջնորդ է, նը-
րան հոգի տուող է: Դախագահը
ոչ թէ միայն պէտք է կանոնա-
դրութեան յօդուածները ժողովին
կարգաւ և հարցեր առաջարկի ու
քուէարկութեան ձևը որոշի, այլ
պէտք է բացատրի ընդհանուր ժո-
ղովին կանոնադրութեան ոգին,
պէտք է ուղղութիւն տայ փնա-
բանութիւններին, պէտք է մա-
նաւանդ ժողովի այն մասին բա-
ցատրի նրա պարտաւորութիւննե-
րը և ընտրելի անձինքների նշա-
նակութիւնն ու պաշտօնը, որ
միայն համակրելով գործին և փող
տալով ներկայ է գտնվում ժողո-
վին, առանց ընկերութեան խոր
միտքը, նրա նպատակը, ընկերու-
թեան ընտրելի գործող անձինք-
ների իսկական կոչումը հասկա-
նալու...

Պ. Կահագետեանը գուցէ
լաւ մանկավարժ է, բայց այդ չէ
նշանակում թէ նա լաւ նախա-
գահ կարող է լինել:

Եւ ճշմարիտ, նա ապացուցեց
որ նախագահելը նրա գործը չէ:
Կա, նախ և առաջ թոյլ տուեց
ժողովին չեղել կանոնադրութե-
անից, թոյլ տալով քուէարկել և
քուէարկվել այնպիսի անձինք-
ներին, որոնք դեռ ևս իսկական
անդամ չը գրկեցան, հաստատ չը
յայտնեցին իրանց ցանկութիւնը
անդամ գրվել և չը վճարեցին վեց
րուբլ անդամական վճարը:

Կանոնադրութեան 24-որդ յո-
դուածը ասում է.— (Բոլոր վերո-
յիշեալ պաշտօնատար անձանց
ընտրութիւնը կատարվում է ըն-
կերութեան ընդհանուր ժողովում
գաղտնի քուէարկութեամբ: Բնոր-
ված համարվում են այն անձինք,
որոնք կը ստանան ներկայ եղող

անդամների ձայների մեծամաս-
նութիւնը):

Ուրեմն ինքն իրան հարց է ա-
ռաջարկվում կարող է արդեօք
քուէարկել և իրան քուէարկել
տալ այն անձը, որ դեռ ևս ան-
դամ չէ, երբ ընտրութեան համար
հարկաւոր է ընկերութեան ան-
դամների ձայների մեծամասնու-
թիւնը: Պարզ է, որ չէ կա-
րող:

Հիշեք այստեղ և 8-որդ յո-
դուածի ծանօթութիւնը, թէ
«Եւ իսկական անդամը, որ վեց
ամսովայ ընթացքում չէ վճարել
իր տարեկան վճարը, համարվում
է ընկերութեան անդամակցութե-
անից հրաժարված»:

Պարզ է, որ եթէ անդամը
կորցնում է իր իրաւունքը, երբ
անդամ լինելուց յետոյ էլ վեց ա-
միս շարունակ փող չէ վճարել,
ուրեմն նոյնպէս ոչինչ ընտրո-

Ի Ե Ն Թ Ը

ԱՐԱՎՆԵՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ԲՈՒՈՒԹՈՐԻՔԱԿԱՆ
ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՈՒ

Ժ.Բ.

Ջափին ճանապարհ գնելուց յետոյ, Սառան
դեռ նոր զգաց զբոլունաւ հարցրած տեղեկու-
թիւնների ամենաստատիկ զարգացումը: Ստեփա-
նիկը տակաւին նրա մօտ կանգնած էր, և ամե-
նին չը գիտէր, թէ որպիսի փնտի էր պատում
իրան: Դա իր ձեռքը երեխայի նման զրեց Սա-
ռանի ուսին և հարցրեց.

— Ինչու այդ քրդի աղվիւնները այդպէս անխել
են վրտում:

— Նրանք անխելք չեն, դաւակն, պատահա-
նեց Սառան ծնողական զիտը.— միայն կրկնվում
են ու մտածում են այնպէս, ինչպէս սարբերում
ածնում են վարքին անասունները:

— Ինչպէս իմ այժմեանը, առկայրեց Ստեփանի-
կը.— Այդ քանի որ էր ուռածնում եմ, խնցնում
եմ, շատ անգամ զգրկում եմ, համարում եմ, բայց
էլն չէ սիրում ինձ, երբ մօտն եմ գնում, փախ-
չում է ինձանից:

Այդ խօսքերը ասելու միջոցում Սառան մի հա-
յացք ձգեց բարեբրիտ գլտառնու վրա և նրա
աչքերը լցվեցան արտասուքով: Մինչև տարր նա
այնպէս քննական աչքով դեռ չէր նայել այդ նա-
ղիկ գէմբի վրա, այդ քրդու կազմուածքի վրա,
որ ներկայացնում էր մանկութեան բոլոր գեղեցի-
կութիւնները: Դա երեսը չուռ տուեց և սրբեց
արտասուքը, որ պատանին չը նկատէ:

Բայց պատանին դեռ հետաքրքրվում էր բոլոր
աղվանով:

— Հոտալում էր, նա շատ հեռու պիտի գնայ,
— Մինչև օրստեղ,
— Մինչև կապիտ սարբերը,
— Զիտա իս կը միջի, ինչպէս պիտի անդիմենայ
այնքան լեռներ, այն էլ ոտով, մնանկ, առանց
ընկերի....— Սառա, ինչպէս չէ վախճնում նա:
— Զէ վախճնում, նրանք այդպէս սովորել են.
գալի՜ ձգը ինչ բանից պիտի վախճնայ....

Այդ միջոցին կանչեցին Սառային և նրանց
խօսակցութիւնը ընդհատեցաւ:

Իսկ ինչը ամբողջ օրը անցկացրեց դառն մը-
տառանդութիւնների մէջ: Դա արբած կամ ուշ-
քուսկարեց ցրված մարդու նման, չը գիտէր թէ
ինչ էր անում: Իր ուղած իրեղեցիք վեր առնելու
տեղ մի ուրիշ բան էր վեր առնում, իր կամեցած
կողմը գնալու փոխարէն՝ մի այլ տեղ էր գնում: ան-
դադար սխալվում էր, անդադար հօգուց էր հա-
նում նա: Արեւոյժ օրը անցկացրեց տեղեկային ան-
հանգստութեան մէջ: Միջոց օրը մնալով Ստեփա-
նիկը, նրա սրբինէն էր, նրա կուրծքի վրա և
նրա ձեռքի տակ էր մնալով: Այժմ ըս-
պառնում էր նրան մի ցաւալի փնտի, Ուսմը ա-
սէր, ինչպէս յայտնէր այն բոլորը, ինչ որ լսեց
այսօր բոլոր աղախինքի: Դա գիտէր և համոզված
էր, որ Ստեփանիկի ծերունի հայրը, լսելով բէկի
զիտաւորութիւնները, չը պիտի կարողանար զիտա-
նալ այդ ցաւին: Դերունին առանց դրան ևս սըր-
տումը մի անբժշկելի վէրջ ունէր.... Միւս կողմից,
Սառան մտածում էր, որ թագցներ անհնարին և
մինչև անգամ զիտաւար է, պէտք էր կանխակէս
հոգ տանել զպղծ անբարեստութեան առաջը առ-
նելու համար: Բայց ուր յայտնէր:

Այդ մտածութիւններով նա անցկացրեց ամբողջ
օրը և տակաւին մի փնտրական եղբայրացութեան
չէ հասաւ: Երբ գիշերը նա առանձնացաւ իր ա-
մուսնի՝ Հայրապետի հետ, վերջինը հարցրեց.

— Սառա, դու այսօր ինչ որ մի ուրիշ տեսակ
ես երեւում ինձ. ինչ է պատահել, իս ի՜նչանոց
չէս:

— Գլուխս մի քիչ ցաւում է, այդ ինչի. կանցնէ,
պատասխանեց ինչը, չը կանխարժեք միանգամով
սարախնդին իր տղամարդին մի ծանր հարուա-
ծով:

— Մի բէկ քաղախ քրդի ճակատիցը,
— Ամեն բան փորձեց....

Փոքր առ փոքր նախապարտատելով իր ա-

մուսնին, Սառան մտածում էր հարցրել նրան իր
տնայալ տեղեկութիւնները. բայց չը գիտէր, թէ
որպէս պէտք էր սկսել, մինչև ինչը Հայրապետը
առկի տուեց, հարցնելով.

— Այսօր մի քրդի աղվիլ էր եկել մեր տունը,
ո՞վ էր նա:

— Պատճառ-բէկի կնոջ՝ Խորհրդի աղախին
էր:

— Ամեն անգամ, երբ այդ անխելք կամ նրա
մարդիկ մեր տունն են գալիս, խօսեց Հայրա-
պետը դառն կերպով.— Ես միշտ պատում եմ մի
չար բան: Ախ, երբ կը լինի, որ այդ անպիտան-
ների ոտը մեր չէմբեց կը կտրվի....

Բայց մինչև այսօր նրանցից կրած շնորհները
դէպք է Աստուծոյ բարութիւնը համարել....
պատասխանեց ինչը խորհրդաւոր ձայնով:

Հայրապետը դռնախօսակցեցաւ. Սառան ինչա-
տեղով ալ, ասաց.

— Երբ անբարեստութիւնները մարդու համար
են....ինչ ցաւ, որ Աստուած ուղարկում է, մենք
պէտք է տանենք համբերութիւնով....

Իսկ ինչը մարդիկ, ամեն մի անբարեստութեան մէջ
միջոցաւորութիւն են գտնում, Աստուծոն և միայն
Աստուծոն վերաբերելով այն բոլոր տառապանք-
ները, որ կրում են այս աշխարհում կարծես թէ
Աստուած անբարեստութիւնների չեղնանկ լինելու:

— Ի՜նչ կայ, հարցրեց Հայրապետը սարսափե-
լով.— Ինչ է պատահել:

Սառան սկսեց պատմել ինչ որ լսել էր քրդու
աղախինց, ինչ պատմութեան ժամանակ խեղճ
Հայրապետի դէմքը ամեն տեսակ գոբներ և ա-
մեն տեսակ արտայայտութիւն ընդունեց: Դրա հո-
գեկան կրքերը փոփոխելի կերպով յաջորդում
էին մինը միւսին, և երևի վրա կարելի էր նը-
մարել երեւնի սովորում երբեմն դառն առեղիւ-
թիւն, երբեմն կատաղի բարկութիւն և երբեմն
սխտր արիւնասք....

— Այս այդ վրդալց պատում էր.... խօսեց նա
առաւանակալից խառնութիւնից յետոյ.— Իսկ ի՜նչ
հայր, նա կը մտնէր, երբ կը լսէ այդ բոլորը....

— Ես ամբողջ օրը դրա վրա էի մտածում, ա-
սաց Սառան.— նա կը մտնէր, անպատճառ կը
մտնէր:

Երկու ամուսնիների մէջ տիրեց լուռութիւն, եր-
կուսն էլ այն խորհրդածութեան մէջ էին, թէ ինչ
պէտք էր անել:

— Հօրս յայտնել հարկաւոր չէ, ընդհատեց Հայ-
րապետը տիրող լուռութիւնը:

— Բայց եղբայրներից չէ կարելի ծածուկ պա-
հել, ասաց նրան Սառան:

— Եղբայրներս են կը յայտնեմ:

— Իւրեմն ժամանակ կորցնելու չէ, հէնց այս
գիշեր յայտնի, յայտնեցում էր Սառան.— ամեն
մի րոպէ թնայ է մեզ համար, ինչ որ անելու էք,
յուտով արեցէք, ո՞վ գիտէ, հօգուց ինչ կը պա-
տահի:

Հայրապետի եղբայրներից մի քանիսը տանն
էին, իսկ մի քանիսը դեռ չէին վերադարձել
դաւոյից, Դա վերկացաւ, պատուիրեց իր կնոջը, որ
հարկաւոր ծածուկ պահէ իր տեղեկութիւնները,
մինչև եղբայրների հետ խորհուրդ կանչեն: Դա ա-
ռեց իր հետ տանը գտնվածներին և միասին դուռ
գնալով: Զանապարհին յայտնեց նրանց, թէ մի
առանձին խօսելիք ունի, միայն պէտք է բոլոր
եղբայրները մի տեղ հաւաքվեն: Դա ընտրեց
խորհրդի համար մի խուլ տեղ, իրանց Խորհրդի
փոքրիկ անտառում, որտեղ անհրաժեշտ էր
խանգարել նրանց, և գուցէ հայրը պատահամբ
կը խառնվէր խօսակցութեան մէջ:

Երբ բոլորը հաւաքվեցան, Հայրապետը յայտնեց
նրանց ինչ որ լսել էր իր կնոջից: Ինչն ըստ ին-
քան հաւանալի է այն դառն տպաւորութիւնը
որ գործեց եղբայրների վրա հարցրած լուրը:
Իսկուրը քարաքանդ նման դառն մնացել իրանց
տնում: Ո՞վ մէկը չէր դուռը անաւ անդամ խո-
սելու: Դրանց զրկութիւնը նմանում էր այն տե-
սարանին, երբ ամառնային ցով երեկոյան պա-
հան, ճնճուկների հաղթարարը բաղմոքութիւնը,
կուշու, ուրախ, օրական աշխատանքից յետոյ, հա-
ւաքված ծառերի ոտների վրա, ճըլճըլում են, չըկ-
չըլում են և ամբողջ անտառը լցնում են մի կին-
դանի աղմուկով: Բանկարծ նրանց մտքից պանծում
էր բազմա և ամբողջ խորը միանգամից լուռում է....

Դա տպաւորութիւնը գործեց վեց եղբայրների
վրա, երբ նրանք խօսեցին Յաթթաբէկին՝ անունը
և նրա չար դիտաւորութիւնը:
— Ան քրդի բարեկամութիւնը, խօսեց եղբայր-
ներից մէկը.— Եթէ մեր երեխաների կիցնայրք է,
նա էլ է մտածում մեր անում կերպով աղ ու հացը:
— Ի՜նչ բարեկամութիւն կարող է լինել գալիք և
դիպարի մէջ, արուեստի և հաւի մէջ, խօսեց Հայ-
րապետը դաւաքած ձայնով.— Բայց մենք ոչխորից

դական ձայն չը պէտք է ունենայ այն անձը, որ բոլորովին անգամ չէ: Իսկ մարտի 9-ի ժողովի մէջ ընտրուած էին և բուժարկում էին այնպիսի անձինք, որոնք ընկերութեան անդամ չեն և զուգէ երբէք չեն էլ լինի:

Բերենք այստեղ և կանոնադրութեան 9-որդ յօդուածը: «Ընկերութեան ընդհանուր ժողովներին մէջ ներկայ գտնվող ամեն կարգի երկսեռ անդամները ընտրողական ձայն ունեն և ընտրելի են ընկերութեան ամեն պաշտօնների համար»:

Իսկ ովքեր են ընկերութեան անդամները. սրանք են իսկական, մշտնջենաւոր, աշխատակից և պատուաւոր անդամները, բայց կանոնադրութեան ոչ մի յօդուածում ասված չէ, որ հիւրերն էլ, որոնք մինչև անգամ հրաւիրված են եղել իրաւունք ունենային անգամ կոչվելու, ուրեմն ընտրելու և բուժարկվելու:

Ուրեմն պարզ է որ թէ ընդհանուր ժողովը և թէ նախագահը պարտաւորեալ եղան կանոնադրութեան առջև և ընկերութեան գործին համակողմ հասարակութեան:

էլ վառ են, հաւցել էլ վառ են... ոչխարը գոնէ եղջիւրներն ունէ, երբեմն նրանցով կուլում է. հաւց տուր եղջիւրներն ունէ, երբեմն նրանցով ծառաւում է... իսկ մենք միայն պարտաւորեալ ենք անգամ ոչինչ չունենալ... Մենք մարդկութեան կեդրոն ենք, նրա կրկնակն ենք, որ պէտք մարդին, ոչնչացնել, որ մարդկութիւնը չապականի...:

Այդ խօսքերը այնպիսի մի մարդային դատաւորութեան արտասանք են, որ եղբայրները արտասանեցան:

—Ի՞նչ ենք մենք, չարոնականք նա առաջին և զանաւորով...—մեր և գործունեայ մշակներ... և դրանով պարծնում ենք... բայց չէ՛ք, ձին, եղբ, դու մէջը մտաւոր աւելի ուժեղ են և մեզաւոր փոք աւելի շատ են բանում... մենք բաւուր անաւորներն ենք և աւելի ոչինչ... Բորի նիգալի աւելի մեծ գործ է կատարում, քան թէ մեր աշխատասէր արջը և գոլթանը... Մենք վատաբան ենք, նրանք ուսում են... մենք գեղեցիկ աղջիկներ ենք հայտնում, նրանք են վայելում և աղջիկներին սէրը... Ինչ որ գեղեցիկ է, ինչ որ լաւ է, մեզ համար չէ... մեզ համար են պահած բոլոր սոցիալականները, որովհետեւ մեր լաւ բանի արմատաւորութիւն չունենք...:

—Քանի որ առաջ, չարոնականք նա,—մի այսպիսի խօսակցութիւն ունէի հորս հետ. հայրս աշխատում էր ինձ հանգել, թէ մեր գրութիւնը այնքան անախաճակն է, որքան մենք կարծում ենք, և ցոյց էր տալիս մեր օդի մէջ կանգնած հարստութիւնը, որին բաւական են մի խումբ բորբեր, մի արջաւոր... և ահա բոլորը ոչնչացան... Հիմա եկ, դու նրան ասա, թէ անիցի քարտիկ, տանելու են քո սիրելի զաւակը, և դու պէտքերդ բաց-բաց պիտի նայես, և մի խօսք անգամ ասելու համարաւորութիւն չը պիտի ունենաս...—Այդ էլ լաւ դուրսիւն է, Այդպիսի գրութեան կարող է համարել հաղթ միայն, անամբ, անպատիւ հաղթ միայն...—Եվ, դու գնա, վաղը օրից դուրս գալիս քոյր նրա ձաքը, նա քոյրի քեզի կը բռնի առջև պարտաւոր-պատաս կանէ...—Այսպէս է և քեզիս: Բայց մենք ինչ ենք... մենք ոչինչ ենք...:

Հայրապետի խօսքերը այն ատիւնան բարութեան վառելիքն էին իր եղբայրների մի քանիսի սրտերը, որ նրանք միմայն վճռեցին ընդդիմանալ, մեռնել և չը տալ Ստեփանիկին քրոյի ձեռքը:

Թիւրք կատարեալ իրաւունք ունի, մեր կարծիքով, անվաւեր համարել մարտի 9-ի ընտրութիւնները և պահանջել որ կայանայ նոր ընդհանուր ժողով, որի մէջ մասնակցեն միմայն ընկերութեան անդամները և ոչ թէ նրանք, որոնք կանոնադրութեան զօրութեամբ ոչ իսկական, ոչ մշտնջենաւոր (մշտական), ոչ աշխատակից, ոչ էլ պատուաւոր անդամ կարող են կոչվել, այլ միմայն հիւրեր են:

Լըրիորդ սխալ որ գործեց նախագահը, այն էր, որ նա չը մտածեց բացատրել ընդհանուր ժողովի մեծամասնութեանը, որ ի հարկէ կարօտ էր օրինաւոր բացատրութեան, թէ ինչ տեսակ անձինք պէտք է ընտրվեն վարչութեան և խմբագրական մասնագործի մէջ, ինչ է պէտք պաշտօնական անձինքների կոչումը, պարագլուխները, պաշտօնը, ինչի մէջ պէտք է կայանայ նրանց գործունէութիւնը:

Այդ է պատճառը որ մարտի 9-ին ընտրութիւններից մի քանիսները բոլորովին անյարմար են իրանց յանձն առած պաշտօնին:

Գործա մտախն մենք կը խօսենք մեր վաղվայ համարում:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԿ ՄՈՍԿՎԱ

20 փետրվարի

Ահա ձեզ լաւ ապացոյց, թէ ինչ հասարակութեան մէջ որ կան քանիսն և հասկացող մարդիկ և մի և նոյն ժամանակ—գործունեայ մարդիկ—այնտեղ կայ և կեանք, այնտեղ կայ հասարակական շահ, այնտեղ կայ համակրութիւն ազգային ամենայն բարձր ձգտումներ, այնտեղ կայ ազգային ամենայն մի ազգագործ ձեռնարկութեան, այնտեղ կայ ցաւակցութիւն թշուառ սովորածների...:

Ամսիս 17-ին Մոսկվայի հայոց եկեղեցում մի քարոզ խօսկցեալ. կարծ—բայց եղբ, և դգաւը էին արժանապ. հայր Ստեփանեանի խօսքերը, որոնք կայանի նման թափանցելու իրաւանքիւր հայ սիրտ, ուր դու ապաւում չէ կարեկցութեան և եղբայրութիւնան զգացմունքը: Եւ կարելի էլ չէր երկար խօսել այն մարտիկ տեսարանների մասին, որ մարտահանութեան հաղթում են մի լազիկները սովորածների վրա—Ապա դիմելով հայ հասարակութեանը—օգնութեան ձեռք մտնել թշուառ փանից սովորածներին, մերձաւորապէս այսպէս վերջացրեց իր խօսքը արժանապ. քարոզիչը: Պէտքում եմ, ապաւում եմ ձեռք, սառնա, որ չուտով օգնութեան համար այս ճգնաժամին, վառեղ մեծ է և աւելի մեծ, քան դուք՝ գուժէ կարծում էք. վառեղի հետեւը աւելի կորստաբեր կարող է լինել. անհրաժեշտ է օգնել և շտապելու է. Գուք պէտք է արգարացնէք այն յոյսը և ակնկալութիւնները, որ դեռ են մեր թշուառ եղբայրները ձեռք քաշ. դուք պարտական էք օգնել և իբրեւ ստակ մարդ և իբրեւ հայրենակից. նա, հայ նրանք խնդրում և դուք մի պատահ. հայ տալով—և կեանք կը տաք իրենց, որոնք այսօր դուք հայրենակց աւելանալ են ինչ հայրենակն, մեր նախնայ սուրբ նշխարների պահպանները, հաւատալ կոչանքի նախաւորները, հայոց աշխարհի կեանքը, մեր ապաւայի յոյսը...:

Այնուհետեւ նա առաջարկեց հասարակութեանը:

է, որ նրանց վաճառում են. չնից էլ, գալից էլ շատերը վաճառում են...:

Եղբայրներից մէկը, որ բոլոր ժամանակը լուռ էր, իր յատուկ կրօնական փիլիսոփայութեամբ, սկսեց խօսել Մոսկվայի Ազգային Դպրոցի մասին, թէ չէ կարելի փոխել Աստուծոյ կարգադրութիւնները, ինչու լինելու է, կը լինի.—թէ Աստուծո՞ւ քրոջին քրոջը է ստեղծել, հայրեն, հայ, քրոջինը զինք է տուել, հայինը բաժն. թէ մէկը միւսի տեղը բռնել չէ կարող, թէ այդ բոլոր բաները Աստուծոյ ձեռքում են և վերջացրեց իր խօսքը հետեւով օրինակով.

—Ազգաւոր շատ կը ցանկանայ սիրամարդի փեսայներ ունենալ, բայց ո՞վ կը տա: Աստուծո՞ւ մէկին այսպէս է ստեղծել, միւսին այնպէս:

Ազգայն պատասխանեց նրան.

—Գուժ, մտաւում ես, եղբայր, որ ազգաւոր և սիրամարդ գտանալու թշուառութիւններ են, բայց քրոջը և հայը երկուսն էլ մարդիկ են. փոքրը մօրից զինքով չէ ծնվում. նա ծնվում է նոյնպէս մերի, նոյնպէս թոյլ, որպէս հայը. Ի՞նչու ես դու ամեն բան Աստուծոյ վրէժն գնում, միթէ՞ նա է քրոջի ձեռքը զինք տուել, որ դու մեզ կուտրի, որ դու մեր աղջիկները մեր տեղի քարէլ, ու տանել, միթէ՞ նա է մեզ այսպէս խեղճ և վախկոտ չինել: Աստուծո՞ւ այդ բաների մէջ չէ խառնվում, մեզ մեզ խելք է տուել, որ ընտրեց՝ ինչ որ լաւ է, ինչ որ օգտաւէտ է. Եթէ դու կը գնաս այս բոլորի քեզ այդ գեղը կը զրգոս, Աստուծո՞ւ երբէք քո ձեռքը չի բռնի, որ արեւից, դու ինքը ես քեզ կորցնում...:

Հայրապետը, երեք եղբայր, խորին լուսնեան լուսով էր վիճաբանութիւնները: Նա պատրաստ էր վեր կենալ և Ազգի ճակատը համարել, բայց չէ կամեցաւ վերադառնալ միւս եղբայրներին.

—Տեսնում էք, ասաց նա ծանր կերպով.—մենք փեք եղբայրներ ենք հաւաքված այստեղ, բայց միմանց չենք հասկանում և միմանց հետ չենք միաբանւում: Բայց որքան դժուար է միաբանել մի ժողովուրդ և մի ամբողջ ազգ...: Քանի որ մենք այսպէս կը լինեք, մեր վերջը միշտ անարդար կը մնայ... Մեր գիւղիկը տան, մեր երեսկը կը քրքն, մեր կինը, մեր աղջիկը, մեր ապրանքը, մեր հողը մեր ձեռքից կը լսնել... և մենք ստիպված կը լինենք համբերել ամեն տեսակ անպատուութիւնների, ամեն տեսակ չարաբանքների, և մի որդեմի դը:

երեք անձինք—մեծ. պ. պ. Ս. Անանեանցին, Զ. Լիանուրեանցին և եկեղեցու երեցիփառան—Մ. Գառնանցին—որ յանձնաժողով կազմին ժողովրդական մատենանով և ունէր ժողովին հասարակութեան մէջ յիշեալ սովորութիւնի համար:

Միւս օրը մեծ պ. Անանեանցը հրաւիրված համակներ ուղարկել Մոսկվայեան հայրենի զինարարներին իր տուն—սովորածով վանեցող օրինակ համար խորհրդակցութիւն անելու: Ժողովից անց մեծ անձինք: Մերձաւոր. Զ. Արեւելեանցը այսօր էլ մի քանի խօսք ասաց այն սարսափելի սովի մասին, որ սպառնում է բնաջնջ անել շատ հայ հիւրերի. յետոյ նա յիշեց այն ջերմ համակներին, որ Մոսկվայի հայ հասարակութիւնը միշտ ունեցել է անմիջապէս մի ազգաւոր ձեռնարկութեան, չորս խօսքերից իմացվեցաւ, որ մոսկվայեան հայրեր վերջին 3 տարում, բացի գնաւոր տուրքերից և օտարական քառանայ կամ աշխարհական շատ անմիջապէս խօսքերից (անշուտ հոգալով նրանց ճանապարհաւորը)—խոշոր գրասենյակ նպաստներ են հասցրել հետեւեալ ձեռնարկութեանց համար. հայ գաղթականութեան (1877—78 թ.) մի տասնութ տարեկ Պողոս վարդապետին.—Մանուկայ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցու համար. Արեւի. Խորեն-Նաբրէ-ժին—Պօլիս ազգային Մատենադարանի համար. հանգուցեալ գեներալ Լազարեանցին.—Աշխարհիկ գաղթականների համար, Աղբարեանեան ընկերութեան, Խորեն վարդապ. Ստեփանեան.—Վիթաժնի ձեռնարանի համար, Խորենեան վարդապետին—կարելի երկբարձրական ուսումնարանի համար:

Մի միլիարարական երեւոյթ է տեսնել այսպիսի մի պարբերականութիւններին, և այստեղ—բացի զգալի օգնութիւնից, որ հասցրել է հասարակութիւնը կարօտանքներին, այստեղ—ասում եմ, երեսուցի է չարօքն, կեանք, հասարակական և ազգային շահ... Ահա, ինչ է մեզ համար թանկ. Անցնալ այն տխուր ժամանակները, երբ հայ հաւուստը կարծում էր, որ եթէ մի բուրդ տայ ուրիշ—աղբաւոր, քաղցած—իր տունը կը ջանգլի, անգնալ ծանր էր թուում նրան այդ նուէրը, Վախարիւն. ու նրան փող տալ, իսկ պարզ չիմ. խում ինձ ապրանք չի տուել, որ իս փող տաւ, թող դադի ու ուտի...—Այդ է կուշտ մարդը, հարուստ մարդը սովորեցաւ ձեռքը չուտ չուտ չլըր տանել փող հանելու, որդւորութիւն տանե-

լատի նման պէտք է մեր թշուառ համար աշխատեն, որ նա գոհ և բախտաւոր ապրի իսկ մենք պիտի փառք տանք Աստուծոյ, որ գոնէ իւր նայում են մեր կեանքին, գոնէ թոյլ են տալիս մի չնչին զեւոռչի նման քար զալ երկրի վրա...:

Խորին տեղութեան վերջանցիկ իր խօսքերը, Հայրապետը առաջարկեց, որ Ստեփանիկին հետ օգնեն իրանց տեղի և առժամանակ պահեն ս. Յովհաննու վանքում, մինչև հնար կը գտնեն այնտեղից տանել, ուստայ սահմանը անցկացնել, և այնտեղ ուստայ հողի վրա նա ապաստան կը լինի:

Սնանք և Բազին չը համաձայնեցան մինչև անգամ այդ առաջարկութեան, անելով, թէ դա կը լինէր մի օրը տեսակ ընդդիմադրութիւն բէկի կամքին.—Թագնեւոր մեր քրոջը, տանցին նրանք, մենք պատճառ կը տանք բէկի բարկութեանը և հետեւեալ նրա վրէժխնդրութեանը:

Նրանք առաջարկում էին թողնել Ստեփանիկին տանը, դարձաւ կրկնելով մի և նոյն խօսքերը, թէ Աստուծոյ ինչ որ կամեցել է, այն կը լինի, թէ Աստուծոյ գրածը մարդ չէ կարող շնչել և այլն...:

Մի քանիսը պահանջում էին յայտնել իրանց հօրը, և նա որպէս տան մեծը և ընտանիքի զէր խաւարը, որպէս կը կամենայ, թող ամպստ կարգաւոր: Այսպէս վիճաբանութիւնը երկարում էր և ոչ մի հետեւեանք չէին համոզուում:

Բանակար խորհրդի մի անձինքնա պահ. բոթաբեր և զգուշիկ բռն. Նաւերի միջից լսելի էր դու հայ չարագործակ ձայնը: Բոլորը արարաւորեցան:

—Լսեցէք, մենք ուղիւ էլինք սուտով, ձայն արեւելից Սնանք և Բազին.—ահա բռն ևս հաստատում է մեր խօսքը, վերջը վառ էլ լինի, եթէ Ստեփանիկին հետեւանք տանք:

Միայն Հայրապետը և Ազգայն մնացին հաստատ իրանց համոզումների վրա: Խորհուրդը վերջացաւ անորոշ կերպով, ասանց մի վճռական եղբայրութեան համակում:

(չը չարոնականի)